

ISTEN „SZEGÉNYSÉGE”

Provokatív prófétai teológia

Varga Gyöngyi

ORCID: 0009-0007-5550-351X

DOI: 10.56037/978-615-7145-10-8.01

Evangelikus Hittudományi Egyetem
egyetemi docens
E-mail: barakagyongyi@gmail.com

E tanulmányban Hóseás, Mikeás, Jeremiás és Ézsaiás könyvének néhány olyan szövegére figyelünk, amelyekben Izrael Istenével kapcsolatban merész és provokatív hang szólal meg a teológiai kijelentésekben: JHWH aláztos, részvételteli Isten, aki együttérzésében egészen alárendeli magát, hogy népe javáért cselekedhessen. E kijelentések Isten legfontosabb karakterjegyének népéhez való hűségét, empátiáját tekintik. Ezzel szokatlan látásmódot jelenítenek meg: nem az emberi bűn és gyarlóság felől közelítenek Isten valóságához, hanem fordítva, Isten irgalmas szeretete felől közelítenek az emberhez, annak törékenységéhez és bűneihez. Éppen emiatt a próféták nem statikus, merev viszonyrendszert, hanem dinamikus, élő kapcsolatot látnak maguk előtt.

Kulcsszavak: együttérzés / alázat / szövetség / jutalmazás-büntetés rendszere / „öt meléknev krdója”

THE POVERTY OF GOD

A Provocative Prophetic Theology

In this essay, we focus on a few texts from the books of Hosea, Micah, Jeremiah, and Isaiah, in which a bold and provocative tone is used in theological statements about the God of Israel: YHWH is a humble, compassionate God who, in his compassion, completely submits himself in order to act for the good of his people. These statements regard God's faithfulness and empathy toward his people as His most important character traits. Thus, these testimonies present an unusual perspective: they do not approach God's reality from the perspective

of human sin and frailty, but rather the opposite: they approach humanity – its fragility and sins – from the perspective of God’s merciful love. Precisely for this reason, the prophets see not a static, rigid system of relationships, but a dynamic, living connection.

Keywords: compassion / humility / covenant / reward and punishment system / „credo of adjectives”

*„Olyan rövid már a kezem, hogy nem tud megváltani?
Nincs már annyi erőm, hogy megmentselek?” (Ézs 50,2)*

Hatalmi narratívák, erős istenképek

Ha az Ószövetség Istenről szóló tanúságtételeire figyelünk, JHWH-nak leginkább ezek a jellemvonásai emelkednek ki a szövegek üzeneteiből: ő a szuverén Úr, a teremtető és szabadító Isten, aki hatalmasan cselekszik, senki sincs hozzá fogható. Megrengeti az eget és a földet, legyőzi az ellenséges erőket és az akaratának ellenszegülőket, királyként uralkodik népe és a világ fölött.¹ A bibliai Izrael így látja Istenét az ókori Kelet világában, ahol ez az általános felfogás: az a nép erős, amelynek erős istene van. Az istenségek e „globális versenyében” JHWH semmiképpen sem maradhat le: olyan Istenként kell megnyilvánulnia, aki folyamatosan és megbízhatóan győzedelmeskedik az életet fenyegető káoszerőkön, a hódító nagykirályokon, elnyomó politikai rendszereken.²

A bibliai Izrael „alapító elbeszélése”, az exodustörténet a szabadítás grandiózus eseménysorában tárja elénk JHWH bámulatos erejét, ahogyan a fáraó és birodalma ellen jelekkel és csodákkal száll síkra népe megmentéséért.³ Egy kis nép az ókori Közel-Keleten ezzel a „hatalmi narratívával” lép föl a történelem színpadára. A közösség számára identitásképző az üzenet: minden történelmi viszonytárs, társadalmi és személyes traumatapasztalat ellenére Izrael egyetlen Ura erős Isten!

Éppen emiatt meglehetősen zavarba ejtő, amikor a prófétai iratokban e „mainstream” (és meglehetősen egyoldalú) szemléletmód kritikájával, viszonylagossá tételével, illetve dekonstrukciójával találkozunk. Izrael Istene nincs rászorulva arra,

¹ Ennek illusztrálásaképpen álljon itt néhány igehely: Zsolt 29; 46; 47; Ézs 30,27–33; Ez 28; Mik 1,2–4; Náh 1,3–8; Jóel 4,1–17.

² JEREMIAS 2015, 412–413. o.

³ BRUEGGEMANN 2012, 227–237. o.; JEREMIAS 2015, 88–92. o.

hogy versenybe szálljon a környező népek istenségeivel a vallásos képzetek, praktikák piacán, sem arra, hogy erődemonstrációkkal bizonyítsa felsőbbrendűségét!

JHWH önkorlátozása: nagyvonalúság együttérzésből

E tanulmány Hóseás, Mikeás, Jeremiás és Ézsaiás könyvének néhány olyan szövegét állítja fókuszba, amelyekben Izrael Istenével kapcsolatosan ez az alternatív látásmód kap hangsúlyt. JHWH személyét és „működésmódját” a szentírók antropológiai fogalmakkal írják le, mégpedig meglehetősen provokatív módon. Isten részvétellel teli szövetséges társ, aki együttérzésében odáig megy, hogy egészen alárendeli magát népe boldogulásának. Mindent odaad azért, hogy maga mellett tudja Izraelt. Hűségét és irgalmasságát úgy „bizonyítja”, hogy le tud és le mer mondani hatalmáról. Gyengéd, olykor egyenesen „elgyengül”, amikor népén megkönyörül. Alázata valódi elköteleződés, amely népe számára legközvetlenebbül megbocsátó szeretetében mutatkozik meg.⁴

Ezek az állítások zavarba hozzák az olvasót. Keresztények számára nyilván nem ismeretlen teológiai koncepció Isten alászállása, alázata, szegénysége,⁵ de az Ótestamentum világában mindez szokatlan, különös, furcsa. Az alázat és szegénység témája társadalmi problémaként kerül elénk a prófétai könyvekben, a zsoltárokból és a bölcsességirodalomban, illetve igen hangsúlyosan a tórabeli szabályozások szintjén.⁶ Izrael Istene a szegények pártját fogja, kiáll a gyengék, elnyomottak mellett, hiszen ő a gondviselőjük, és hatalma, ereje okán ezt meg is teheti. Ézsaiás könyvében például ezt olvassuk: *„Mert erős vára vagy a nincstelennek, erős vára a szegénynek a nyomorúságban, oltalom a zivatarban, árnyék a hőségben.”* (Ézs 25,4)

⁴ Az „öt melléknév krédóját” e szemléletmód teológiai sűrítményének is tekinthetjük: „Kegyelmes és irgalmas JHWH, türelme hosszú, szeretete és hűsége nagy.” Az Ószövetségben több változatban találkozunk ezzel a tömör hitvallással (például Ex 34,6; Zsolt 86,15; Zsolt 103,8–10; Jón 4,2). A JHWH-ra vonatkozó kijelentések emberséges, együttérző voltáról szóló tanúságtételek. Lásd BRUEGGEMANN 2012, 275–293. o.

⁵ Az inkarnáció: Isten testet öltése teremtett világában valójában a „legmerészebb”, az ember számára legkevésbé elgondolható cselekedete. E tanítással kapcsolatban napjainkban különösen is figyelemre méltó Niels Henrik Gregersen dán teológus koncepciója: ő vezette be a „mélyinkarnáció” fogalmát. Jézus Krisztusban Isten belealázta magát a teremtés anyagi valóságába, egészen a kvarkok, sejtek szintjéig ért le. Biológiai és kozmikus síkon, ám ezzel együtt „mélyen” személyes szinten vállalt közösséget az egész teremtéssel. Lásd: GREGERSEN 2024; 2015; 2019.

⁶ Például Zsolt 10; 41; Ám 2,6–8; 5,11–13; Mik 3,1–3; Ézs 10,1–3; Ex 22,20–26; Deut 15,7–11; 24,14–22. Ehhez a témakörhöz lásd LEVIN 2001; BRUEGGEMANN 1994.

Ám az, hogy JHWH, Izrael szövetséges Istene maga is „szegénnyé lesz”, vagyis alázatosan, szeretete nagyvonalúságával és türelmesen fordul népéhez, közösséget vállal vele, és így szolgálja boldogulását, továbbá újra és újra kész megbocsátani neki – nos, ez meglehetősen újszerű, „forradalmi” gondolat az ókori Kelet világában. A próféták meglepő kijelentései Izrael Istenének önkorlátozásáról párhuzam nélküliek. Az ókori Kelet „uralkodói teológiáiban” az istenségek „globális” hatalomgyakorlását a megkérdőjelezhetetlen kontroll, a kíméletlen, nyers erő és az áthidalhatatlan távolság jellemzi. Izrael prófétái viszont ezt másképp látják. JHWH autonóm, ám olykor meglehetősen adaptív döntései – amint e tanúságtételek hirdetik – első renden népével való kapcsolatának helyreállítására irányulnak. Megbánja haragját, visszavonja Izrael megleckéztetésére vonatkozó elhatározásait, ám nem vonja vissza az ősatýáknak tett ígéreteit, és tartja magát e szövetségi elköteleződéshez.⁷

Mi van a büntetés-jutalmazás sémán túl?

Hóseás, Mikeás, Jeremiás és Ézsaiás különböző háttérű könyveiben alapvetően intelmekkel, ítélethirdetéssel, kemény hangú vallás- és társadalomkritikával találkozunk. A szentírók és a hagyományokat összegyűjtő szerkesztők számára elsődleges feladat a megtérésre hívás, Izrael visszavezetése a JHWH-val való szövetségbe. Ennek érdekében az erőteljes figyelmeztetés, felszólítás, verbális fenyegetés nyelvi eszköztárából merítenek.

Istent leggyakrabban a „sértett fél” pozíciójában láttatják, mint aki igazságosan jár el, amikor pedagógiai céllal számonkéri és megbünteti népét az őt ért sérelmekért. Ez a mindennapi családi dinamikáinkból ismerős működési (nevelési) elv végigvonul az egész Ószövetségen, különösen is a deuteronomista teológiai „iskola”⁸ szemléletmódjára jellemző. A JHWH-val szövetségben élő Izrael előtt két út áll: az engedelmesség vagy az ellenszegülés. Az elkövetett, elmulasztott cselekedetek következménye ezért szintén kettős: jutalmazás vagy büntetés. Akár a (kis)gyermekek nevelésénél: cél a jóra motiválás és a rossztól való távoltartás.

Éppen emiatt is furcsa, hogy vannak olyan prófétai szövegek, amelyek felfüggesztik ezt a jól bevált, széles körben alkalmazott gyakorlatot, vagyis átlépnek tett és következmény korrelációjának duális, „vagy-vagy” struktúráján. Ezek a textusok olyan teológiai látásmódot tárnak elénk, amelyben nincs érdemek alapján történő

⁷ JEREMIAS 2015, 485–495. o.

⁸ A deuteronomista „mozgalom”, illetve „iskola” témájához lásd: KARASSZON 2021, 113–136. o.; 2015; 2020.

szétválasztás, jók és rosszak megkülönböztetése, mivel nem erre kerül a teológiai hangsúly. Ezekből a prófétai szövegekből egyértelművé válik, hogy Istennek Izrael-lel, illetve az egész világgal, teremtetésével való részvétteljes szeretete és irgalmassága mindenek fölött áll.⁹ Ebből az isteni közösségvállalásból, szolidaritásból ered minden élet, a létezés teljes gazdagsága, ez a feltétlen szeretet az alapja és hordozója a világmindenségnek. Ebbe a szeretetbe integrálódik JHWH resztoratív (helyreállító) igazságossága, amelyet népével való kapcsolatában szüntelen gyakorol.

Hadd világítsam meg ezt még egy, a rabbinikus írásértelmezés hagyományából vett példával. A Talmud Megilla traktátusának 31a része idézi Johanan rabbi tanítását.¹⁰ Ő azt ismerte fel, hogy sok esetben, amikor a szentírók a Szent – áldott legyen – hatalmával, erejével kapcsolatos kijelentést fogalmaznak meg, közvetlenül ehhez kapcsolódva az Örökkévaló együttérzésére, sőt alázatára vonatkozó megállapítást is olvashatunk. Johanan rabbi mindhárom kánonrészből (Tóra, Próféták, Iratok) hoz erre példát.¹¹ JHWH nagy és félelmetes Isten, ám kenyeret és ruhát ad a nincstelennek; fenségben és szentségben lakozik, ugyanakkor együtt lakik a szegénnyel, és ő az árvák atyja: olyan teológiai paradoxon ez, amelyet emberi ésszel soha nem érünk föl...

Merőben más istenkép

Ézsaiás könyve teológiai üzenetének egyik kulcsmondata ez az igevers: *„De még vár az Úr, hogy megkegyelmezessen, készen áll arra, hogy irgalmazhasson.”* (Ézs 30,18) Az Ószövetség evangéliuma fogalmazódik meg itt, és olyan istenkép rajzolódik ki előttünk, amelyhez a nagyvonalúság, jóindulat, türelem, elköteleződés fogalmait tudjuk társítani.¹² Egyáltalán nem meglepő, hogy JHWH jellemvonásai közül

⁹ Erről szól Richard Rohr remek könyve: *The Tears of Things – Prophetic Wisdom for an Age of Outrage*. Lásd különösen is a könyv utolsó fejezetét: ROHR 2025, 142–160. o.

¹⁰ <https://www.sefaria.org/Megillah.31a.12?lang=bi> (megtekintés: 2026. január 8.).

¹¹ Deut 10,17–18; Ézs 57,15; Zsolt 68,5–6.

¹² Ézsaiás könyvének végén a próféta (Trito-Ézsaiás) egészen megdöbbentő teológiai kijelentést tesz Isten Izrael iránti elköteleződésével, rendelkezésre állásával kapcsolatban. Ézs 65,1–2 szerint JHWH csalódott, amiért népe közömbös iránta. Hiába hívta, várta, Izrael nem közeledett hozzá. Ezt olvassuk: *„Megkereshettek volna, de nem kérdeztek, megtalálhattak volna, de nem kerestek. Itt vagyok, itt vagyok! – mondtam a népnek, amely nem hívta segítségül nevemet. Kitártam kezemet naphosszat az engedetlen nép felé, amely nem a jó úton jár, hanem a saját feje után.”* Hasonló gondolatot fogalmaz meg, igaz, kérdés formájában Ézs 50,2 is: *„Miért nem volt ott senki, amikor hozzátok mentem? Miért nem válaszolt senki, amikor szólítottalak? Olyan rövid már a kezem, hogy nem tud megváltani? Nincs már annyi erőm, hogy megmentslek?”* Ez a merész retorikai kérdés Izrael közösségét őszinte önvizsgálatra indítja.

ezek a legfontosabb attribútumok, hiszen embertársainkkal való viszonyunkban is alapvető értéket képviselnek. Éppen ezért fájdalmas tapasztalat számomra, hogy milyen „masszívan” tartja magát a keresztény hagyományban is a régi beidegződés: a jutalmazás-büntetés duális koncepciója, amely Istent nagy hatalmú hűbérúrként és kérlelhetetlenül következetes bíráként láttatja, aki ebben a zárt, mechanikus rendszerben működik, és ilyen autoritásként ítél és uralkodik.

E prófétai kijelentések Isten legfontosabb karakterjegyének az együttérzést és népéhez való hűségét, szolidaritását tekintik, ezzel merőben más látásmódot jelenítenek meg.¹³ Nem az emberi bűn és gyarlóság felől közelítenek Isten valóságához, hanem fordítva: Isten irgalmas szeretete felől közelítenek az ember valóságához: törekénységéhez, gyarlóságához és bűneihez. Éppen emiatt nem statikus, merev viszonyrendszert, hanem dinamikus, élő kapcsolatot látnak maguk előtt.

Ez a szemlélet azt az üzenetet hordozza Izrael számára, hogy van kiút az üzleti szemléletű („valamit valamiért”) vallásosságból, amely a kultikus elégtételre, a szakrális erőszak mítoszára épül.¹⁴ És van kiút abból a kiskorú hitből is, amely Istenhez mint jutalmazó és büntető autoritáshoz, szigorú, megingathatatlan és következetes „apafigurához” igazodik. A legnagyobb kérdés valójában az, hogy min alapul Izrael hite: a félelmen vagy a bizalom tapasztalatán?

Ha már az apa képénél tartunk, itt az ideje, hogy beszéljünk Hóseás könyvéről,¹⁵ annak is a 11. fejezetéről. Ez egy különleges panaszének, amelyben a szentíró JHWH népe iránti feltétlen szeretetét önti szavakba.¹⁶ Az egész Ószövetséget tekintve leginkább ez a textus tárja föl előttünk Isten „szíve közepét”. A szöveg retorikai bravúrja az, hogy a próféta Isten szemszögéből próbál ránézni Izrael helyzetére, szövetségi viszonyára JHWH-val. Ám ezt itt nem a már ismert házasságmodell segítségével mutatja be, hanem a szülő–gyermek metaforát használja. Teológiai üzenetének

¹³ Lásd bővebben: BRUEGGEMANN 2012, 510–514. o.

¹⁴ Lásd e témához: GIRARD 2014.

¹⁵ Hóseás könyve az egyetlen prófétai irat, amely az északi országrészben, Izraelben keletkezett a Kr. e. 8. században (Kr. e. 760–722 között), és régi teológiai hagyományokat őrzött meg, többek között nagyon hangsúlyos benne az exodus teológiája. Legfontosabb tanítása a JHWH iránti hűség. Ezt legértelmezesebben a próféta személyes élete példázza (Hós 1–3). Lásd KUSTÁR 2025, 508–518. o.

¹⁶ Hós 11,1–4.8–9: *„Még gyermek volt Izráel, mikor megszerettem, Egyiptomból hívtam ki fiamat. Minél jobban hívtam őket, annál jobban távolodtak tőlem: a Baaloknak áldoztak, és a bálványoknak tömjéneztek. Pedig én tanítottam járni Efraimot, kézen fogtam őket, de ők nem ismerték fel, hogy én viselem gondjukat. Emberi kötelekkel vontam őket, a szeretet kötelékével. Úgy bántam velük, mint amikor valaki arcához emeli gyermekét: jóságosan enni adtam nekik. [...] Hogyan adnálak oda, Efraim, hogyan szolgáltatnád ki, Izráel? Hogyan adnálak oda, mint Admát, hogyan bánnék veled úgy, mint Cebójimmal? Megindult a szívem, egészen elfogott a szájalom. Nem izzó haragom szerint bánok vele, nem döntöm újból romlásba Efraimot, mert Isten vagyok én, nem ember. Szent vagyok köztetek, hogyan is törnék a vesztetekre?”*

ereje a költői nyelvből fakad: JHWH apai és anyai attitűdjét¹⁷ páratlan módon fogja egybe és mutatja meg.

A meglehetősen antropomorf megközelítés azonban egyáltalán nem zavarba ejtő, sőt: JHWH mély érzelmei, embersége népéhez való erős kötődésének egyértelmű bizonyítéka. Mindazonáltal egészen váratlan és megdöbbentő a kijelentés: „*Emberi kötelekkel vontam őket, a szeretet kötelékével.*” (11,4) Sehol máshol az Ószövetségben nem olvasunk ilyet!¹⁸ Azt, hogy Izrael egyetlen, igazi gondviselője JHWH, a 3. vers egy szójátékkal is érzékelteti: Efraim¹⁹ nevében benne rejtőzik a *rph* ige, amely gyógyítást, bekötözést, táplálást, gondoskodást fejez ki.

Hóseás mélyen meg van győződve arról, hogy Izrael konstans engedetlensége sem tudja aláásni JHWH iránta érzett elköteleződését.²⁰ Könyvében többször is beszél arról, hogy az Egyiptomból való szabadítás teremti meg JHWH és Izrael kapcsolatának alapját. Ám a gyermekkorból a kamaszkorba lépő, lázadó fiú nem ismeri fel a szülői szeretet és támogatás értékét, erejét (11,1–3). Hálátlansága megrendíti JHWH-t: bensőleg érintett ebben az egész folyamatban. Isten szavait így tolmácsolja Hóseás, a próféta költő: „*Megindult a szívem, egészen elfogott a szájalom.*” (11,8) Ez Isten „szegénységének” valódi gazdagsága.

És ezzel elérkezünk Hóseás prófétai üzenetének csúcspontjához: Isten atyai-anyai szíve nem képes arra, hogy saját gyermekével, hús-vér fiával szemben megsemmisítő ítéletet hozzon. Különösen érdekes a 9. vers megfogalmazása: „*Isten [Él] vagyok, nem férfi [is]. Szent vagyok köztetek, hogyan is történék a vesztetekre?*”²¹ Izrael számára ez az evangélium: Isten végtelenségéhez mérten megbocsátó irgalmassága is határtalan! Ő mindig képes újat kezdeni. Mert a kegyelem eredendőbb, mint a bűn.

¹⁷ Lásd VARGA 2018.

¹⁸ A gondolat legközelebbi párhuzama a Dávidnak adott ígéretben található: 2Sám 7,14–15. Hós 11,4 értelmezésével kapcsolatban lásd bővebben: LANDY 2011, 160–162. o.

¹⁹ Efraim (József két fia közül a fiatalabb) az északi országrészt jelöli Hóseásnál; a próféta Izrael nevének szinonimájaként használja.

²⁰ JEREMIAS 1986, 140–141. o.

²¹ Az Él istennév itt az emberrel összehasonlíthatatlan fenséget jelöli. Él kontrasztban áll az íssal: a férfival. JHWH – úgy tűnik – elhatárolja magát és viselkedésmódját a férfiakétól. A férfi meg- és kiéli haragját, erővel, erőszakosan lép föl, ám JHWH másként cselekszik. Lásd: VARGA 2018.

Visszhangok

Hóseás felszabadító teológiai gondolatai ott visszhangoznak Jeremiás könyvében is.²² Az úgynevezett „vigasztaló könyvecskében” (Jer 30–31) a Jeremiástól megszokott intelmek, fenyegetések helyett bátorító üzeneteket találunk, a száműzetés traumájából lassanként továbbvezet az út.²³ Jer 31,18–20 szövege különleges retorikával bíró JHWH-beszéd, a szentíró Izrael Istenének belső monológját „hangosítja ki”. A bűnbánó nép²⁴ és a felé irgalommal forduló Isten kapcsolatát tárja elénk.

A kulcsszó a megtérés, visszafordulás (süb), ám úgy tűnik, ez kétoldalú történés. JHWH is megfordul: szájalomra indul Izrael iránt. Megváltoztatja (megbánja) korábbi hozzáállását, és megkönyörül gyermekén. Megdöbbenő a kérdések ereje ebben a néhány igeversben: *„Hát nem az én drága fiam Efraim? Hát nem az én kedves gyermekem?”* (20. vers) Az édesapa, édesanya nem tagadja meg eredendő és életre szóló kapcsolatát gyermekével, még akkor sem, ha az méltatlanná vált a bizalmára. A szentíró jól ismerte a hóseási hagyományt, és mondanivalója hangsúlyozása érdekében bátran nyúlt az antropomorf istenképhez. Amikor Isten szájalomra indul, bensője megremeg, apai-anyai szeretet tör fel belőle.²⁵ JHWH együttérzésének igazi mélységét érzékeny, költői szavak tudják csak igazán kifejezni. Leslie C. Allen szerint ez a három igevers a tékozló fiú(k) példázatának (Lk 15,11–32) üzenetét lenyűgöző módon sűríti össze.²⁶

Még egy rövid szövegre térjünk ki e két prófétai vallomás mellett. Ézsaiás kortársa, Mikeás próféciai mozgalmas időszakban keletkeztek.²⁷ A kanonikus irat azonban hosszabb redakciós folyamat eredményeként jött létre. Az alapvetően ítéletprófétá-

²² Jer 31,18–20: *„Jól hallok Efraim kesergését: Megvertél, mint egy tanulatlan borjút, és én elszenvedtem a verést. Téríts meg engem, hogy megtérjek, mert te vagy, Uram, az én Istenem! Elfordultam tőled, de aztán megbántam, belátva bűnömet a mellemet vertem, szégyenkeztem, pironkodtam, mert viselnem kellett ifjúságom gyalázatát. Hát nem az én drága fiam Efraim? Hát nem az én kedves gyermekem? Valahányszor megfenyegetem, végül mégis elfog a szájalom iránta: megremeg érte a bensőm, irgalmaznom kell neki – így szól az Úr.”*

²³ A kutatók többsége ezt a hagyományanyagot nem Jeremiához köti, hanem egy tanítványi körhöz, akik a babiloni fogság utolsó évtizedeiben fogalmazták meg Isten megbocsátásával kapcsolatos gondolataikat és a hazatérés ígérétét. Lásd: ALLEN 2008, 11–12. o.; KUSTÁR 2025, 437–450. o.

²⁴ Az Efraim név az északi országrészt jelöli.

²⁵ LUNDBOM 2010, 445–446. o.

²⁶ ALLEN 2008, 349–350. o.

²⁷ Júdára és Jeruzsálemre az Újasszír Birodalom fenyegető árnya vetült. A politikai és vallási vezetők a „maradék” kis országrészben elkeseredetten próbálták bebiztosítani hatalmukat. Vazallushelyzetükben, beszűkült mozgásterükben relatív önállóságért küzdöttek. Ebben a politikai-társadalmi kontextusban szólal meg egy józan prófétai hang.

ciákat tartalmazó régebbi szövegeket kiegészítették, továbbbírták: így a szabadulás és az új kezdet üzenete is megszólal a könyvben.²⁸

Az utolsó fejezet egészen hasonló teológiai gondolatokat hoz elénk, mint Jeremiás „vigasztaló könyvecskéje”. A záróversekben különleges hitvallásszöveget olvashatunk.²⁹ Valószínűleg egy bűnbánati liturgia zárórésze lehetett, amelyben a hálaadás, Isten magasztalása jelenti a csúcspontot.³⁰ A szentíró retorikai kérdéssel indít: *„Van-e olyan Isten, mint te...?”* JHWH páratlansága, egyedülálló volta a próféta szerint leginkább abban ragadható meg, hogy akar és képes megbocsátani népének, elengedi adósságát, és kegyelmez neki (vö. Jer 31,31–34). Mikeás mély meggyőződéssel vallja, hogy Izrael Istenének valódi hatalma nem hősi, harci erejében, hanem mindenekelőtt gyöngéd, önmagát adó szeretetében mutatkozik meg. Nincs sehol semmilyen isten, aki fölébe kerekedhetne!

Ha a szöveg kulcsszavaira figyelünk, észrevehetjük, hogy az „öt melléknév krédója” visszhangzik ebben a liturgiai szövegben is.³¹ A próféta „az utolsó szó jogán” Izrael maradékának JHWH együttérzéséről és irgalmáról tesz bizonyosságot. Ez az, ami távlatot és jövőt ad.

JHWH, Izrael szolgálja

Az Ószövetség a nincstelenre, szegényre leggyakrabban az *aní* héber kifejezést használja. A fogalom első renden azt a személyt jelöli, aki tudja, hogy mindenestül Isten irgalmára szorul. A szegény élete egészen Istenhez kötődik, az ő teljességéből, gazdagságából él. Csakis rá számíthat. Amint arról már korábban szóltam, a próféták gyakran hivatkoznak üzenetükben Izrael „szegénységi bizonyítványára”. Isten népe teljes mértékben rá van utalva JHWH gondviselő irgalmára.

E tanulmány zárófejezetében már csupán arra van lehetőségünk, hogy figyelmünket egy utolsó szövegre, Ézs 49,14–16-ra irányítsuk.³² Ez a rövid textus Deutero-

²⁸ KESSLER 1999, 41–47. o.

²⁹ Mik 7,18–20: *„Van-e olyan Isten, mint te, aki megbocsátja a bűnt, és elengedi népe maradékának büntetését? Nem tartja meg haragját örökké, mert abban telik kedve, hogy kegyelmet ad. Újra irgalmas lesz hozzánk, eltapossa bűneinket, minden vétküinket a tenger mélyére dobja! Hűségesen bánssz Jákóbbal, kegyelmesen Ábráhámmal, ahogyan megesküdtél őseinknek a régi időkben.”*

³⁰ Minden bizonnyal a könyv záró redakciója során került ide, az utolsó fejezet végére, hogy a prófétai üzenet megnyissa a jövő reménységét. Lásd: KESSLER 1999, 298–299., 312. o.

³¹ KESSLER 1999, 309–310. o.; JENSON 2008, 187–188. o.

³² Ézs 49,14–16: *„De Sion ezt mondta: Elhagyott engem az Úr, megfélekedett rólam az én Uram! Megfélekedezik-e csecsemőjéről az anya, nem könyörül-e méhe gyermekén? De ha ő meg is feledkeznék, én akkor sem feledkezem meg rólad! Íme, a tenyerembe vételek be, szüntelenül előttem vannak falaid.”*

Ézsaiás hagyományának része. A „babiloni névtelen” költő, teológus, lelkigondozó és próféta volt egy személyben. Igyekezett felrázni sorstársait a rezignáció és a közöny állapotából. Arról akarta meggyőzni őket, hogy JHWH nem erőtlen, „legyőzött” Isten, aki ott maradt valahol a jeruzsálemi templom romjai alatt, amikor Babilon seregei két emberöltővel korábban bevették a várost. Ellenkezőleg: ő az egyetlen Úr égen és földön, az első és az utolsó, rajta kívül nincs szabadító.³³ Egyáltalán nem rövid a keze, és nem fogyott el az ereje ahhoz, hogy a megváltás művét végbevigye (lásd Ézs 50,2)!

A próféta bizakodásra motiváló üzeneteit, kortársaival való vitáit egyaránt megőrizték ebben a gyűjteményben.³⁴ E néhány vers is pár-, illetve vitabeszéd, amely Sion/Jeruzsálem és JHWH között zajlik. Deutero-Ézsaiás hagyományában Sionnal leggyakrabban perszonifikált módon, nőalakként találkozunk. Itt most úgy áll előttünk, mint egy feleség, akinek fájdalmát így érzékelteti a szentíró: *„Elhagyott engem az Úr, megfélekedett rólam az én Uram!”* A szöveg a panaszszoltárokkal mutat párhuzamot: Isten távolsága, csendje kétségbeejtő tapasztalat.

Jeruzsálem elhagyatottsága, az otthontalanság a száműzetésben élő zsidó közösség számára egzisztenciális kérdés. A panaszra azonban válasz érkezik: hirtelen váltással a Hóseás könyvéből már ismert szülő–gyermek metaforához jutunk. Egy édesanyjáról nehéz feltételezni, hogy nem figyel gyermekére: mennyivel inkább igaz ez Izrael Istenére! JHWH gyöngédsége egészen olyan, mint az anya szoros kötődése gyermekéhez: csupa alázat, együttérzés, irgalom.

A próféta meggyőződését egy másik, meghökkentő gondolattal is kifejezésre juttatja: tenyerembe véstelek. A kép mögött valószínűleg az ókori rabszolgatartás gyakorlata húzódik meg. A szolgák tenyerébe tetoválták, jól láthatóan „belevésték” uruk nevét vagy egy jelet, amelynek „személyazonosító” funkciója volt. Így ez a jelzés mindig kéznél volt; a szolgának pedig eszébe juttatta, hogy kihez tartozik. Amikor a próféta ezt metaforaként alkalmazva arról beszél, hogy JHWH tenyerébe véste Sion/Jeruzsálem nevét, egészen radikális kijelentést tesz arra vonatkozóan, hogy Isten hogyan szolgálja népét. Megdöbbentő ez a fordított kapcsolati hierarchia: JHWH önmagát szüntelenül arra emlékezteti, hogy Izraelhez tartozik! Jeruzsálem falai, a város térképe pedig itt már a jövő felé mutat: a hazatérés és az újjáépítés ígéretét hordozza.³⁵

Izrael Istene így, ezzel az alázattal köteleződik el népe mellett. És bár – Weöres Sándor szavaival élve – „uraktól nyüzsgő a végtelenség”,³⁶ az Ószövetség prófétái

³³ BRUEGGEMANN 1998, 11–12. o.

³⁴ JEREMIAS 2015, 263–274. o.; KÁRASSZON 2021, 137–144. o.

³⁵ BLENKINSOPP 2002, 310–311. o.; GOLDINGAY–PAYNE 2006, 186–187. o.

³⁶ Weöres Sándor: *Rongyszőnyeg* 13.

tudják: egyetlen valódi hatalom létezik: a Szeretet hatalma. Azé a hatalomé, amely egyedül képes szolgálni, gondját viselni a világnak.

Felhasznált irodalom

- ALLEN, Leslie C.: *Jeremiah. A Commentary*. Westminster John Knox Press, Louisville, 2008. (The Old Testament Library.)
- BLENKINSOPP, Joseph: *Isaiah 40-55. A New Translation with Introduction and Commentary*. Doubleday, New York – London, 2002. (Anchor Bible 19A.)
- BRUEGGEMANN, Walter: *A Social Reading of the Old Testament. Prophetic Approaches to Israel's Communal Life*. Fortress Press, Minneapolis, 1994.
- BRUEGGEMANN, Walter: *Isaiah 40-66*. Westminster John Knox Press, Louisville, 1998.
- BRUEGGEMANN, Walter: *Az Ószövetség teológiája*. Ford. Tunyogi Lehel. Exit Kiadó, Kolozsvár, 2012.
- GIRARD, René: *A bűnbak*. Ford. Jakabffy Éva – Jakabffy Imre. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014.
- GOLDINGAY, John – PAYNE, David Frank: *Isaiah 40-55. A Critical and Exegetical Commentary*. 1–2. köt. T & T Clark, New York, 2006. (International Critical Commentary.) <http://dx.doi.org/10.5040/9781472556134>.
- GREGERSEN, Niels Henrik: Deep Incarnation and the Cosmic Story of Christ. *BioLogos*, 2024. január 9. <https://biologos.org/articles/deep-incarnation-and-the-cosmic-story-of-christ>. (Megtekintés: 2026. június 22.)
- GREGERSEN, Niels Henrik: *Incarnation. On the Scope and Depth of Christology*. Fortress Press, Minneapolis, 2015.
- GREGERSEN, Niels Henrik: Krisztológia. Ford. Szász Levente. *Lelkipásztor*, 94. évf. 2019/8–9. sz. 282–291. o.
- JENSON, Philip Peter: *Obadiah, Jonah, Micah. A Theological Commentary*. T & T Clark, New York, London, 2008. (The Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies 496.)
- JEREMIAS, Jörg: *Der Prophet Hosea*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1986. (Das Alte Testament Deutsch 24/1.)
- JEREMIAS, Jörg: *Theologie des Alten Testaments*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2015.
- KARASSZON István: A Deuterónómiumi Történeti Mű. *Studia Theologica Debrecinensis*, VII. évf. 2015/2. sz. 39–47. o. Web: https://epa.oszk.hu/02500/02519/00009/pdf/EPa02519_std_2015_2_039-047.pdf. (Megtekintés: 2026. június 22.)
- KARASSZON István: *Az ószövetségi teológia történetéhez*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020.
- KARASSZON István: *Az Ószövetség teológiai üzenete*. KRE – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2021.
- KESSLER, Rainer: *Micha*. Herder Verlag, Freiburg im Breisgau, 1999. (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament.)

- KUSTÁR Zoltán: *Bevezetés az Ószövetség teológiai irodalmába. Az Ószövetség könyveinek előállása, tanítása és keresztyén üzenete*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2025.
- LANDY, Francis: *Hosea*. 2. kiad. Sheffield Phoenix Press, Sheffield, 2011. (Readings: A New Biblical Commentary.)
- LEVIN, Christoph: The Poor in the Old Testament. Some Observations. *Religion & Theology*, 8. évf. 2001. 253–273. o.
- LUNDBOM, Jack R.: *Jeremiah Closer Up. The Prophet and the Book*. Sheffield Phoenix Press, Sheffield, 2010.
- ROHR, Richard: *The Tears of Things. Prophetic Wisdom for an Age of Outrage*. Convergent, New York, 2025.
- VARGA Gyöngyi: Az elfátyolozott női arc. Hóseás 11 istenképe. In: Cselényi István Gábor – Deme Tamás (szerk.): *A nő szakralitása*. Stella Maris Alapítvány, Budapest, 2018. 41–53. o.